

Mens en Wereld

Het overkomt ons de laatste tijd herhaaldelijk, dat onze niet-humanistische vrienden het gesprek brengen op de nieuwste aanwinst van het H.V.: de geestelijke verzorging in het leger.

De humanisten zelf hoor je er nauwelijks over, maar buiten het Verbond schijnt de zaak nogal de aandacht te trekken. Natuurlijk worden er de nodige grapjes over gemaakt, maar bij allemaal klinkt toch een ondertoon van: dat hebben jullie 'm toch maar geleverd!

Dat er in onze eigen kringen betrekkelijk weinig over gesproken wordt, zal zijn oorzaak wel hebben in het feit, dat we het eigenlijk al lang hadden zien aankomen. Het zijn van die dingen, waarvan je zegt: 't kan kort duren, 't kan wat langer duren, maar komen doet het.

Het H.V. is immers niet meer weg te denken. In de gevangenissen, de ziekenhuizen, de arbeiderskampen, overal gaat het toch uitstekend met de raadslieden van het Verbond? Waarom dan niet in het leger?

Als er dan ook gewoon een berichtje in de krant gestaan had, dat de heer Lips benoemd was tot overste voor de humanistische geestelijke verzorging van de militairen, was dit in kringen buiten het leger als vanzelfsprekend geaccepteerd en niemand had er eigenlijk dieper over nagedacht. Er gebeurt zoveel in het leger.

Maar nu er publicaties verschenen zijn, dat men de humanisten niet als gelijken zal beschouwen en hen niet gebruik zal laten maken van de kamers, die de reeds dienstdoende, anders denkende geestelijke verzorgers ter beschikking staan, nu beginnen zelfs de buitenstaanders, die noch met het leger, noch met het Verbond iets hebben uit te staan, dit toch werkelijk al te dol te vinden.

Men trekt in verbazing de wenkbrauwen op, om ze daarna uit ergernis te fronsen, waarop men tenslotte de schouders ophaalt en met z'n sympathie aan onze kant gaat staan.

Onze „tegenpartijders“ hebben hiermee in het openbaar geen beste beurt gemaakt.

Maar als ik overste Lips destijds, toen ik hem sprak in het Coornherthuis te Driebergen, goed begrepen heb, weet ik zeker, dat hij gewoon, onverstoorbaar door zal gaan.

Hij is op dit stuk tenslotte wel wat gewend.

Om oorlog of vrede

Vele geleerden in allerlei takken van wetenschap uit vele landen uit oost en west komen geregeld bij elkaar om over de problemen van oorlog en vrede open en oprecht van gedachten te wisselen. De wetenschap, hoezeer en hoe vaak dienstbaar gemaakt aan nationalistische of ideologische doelstellingen, kan en wil haar internationale en vredelievende karakter niet verloochenen, is zelfs een hoopgevende zaak in een wereld, die verscheurd wordt door twee ideologieën. En de wetenschap staat sterker dan ooit in de geschiedenis, want zonder haar resultaten zou geen enkele regering en geen enkel militair apparaat meer kunnen bestaan. Ja, de regeringen zijn zelfs geheel afhankelijk van de geleerden. Daarom valt het toe te juichen, dat de Pugwash-beweging het mogelijk maakt, dat wetenschapsmensen bijeenkomen om over oorlog en vrede te spreken. In vele landen zijn nationale Pugwash-comitees gesticht, die voorstellen doen aan het internationale comité.

Het Nederlandse comité, waarin zesendertig geleerden zitting hebben werkzaam aan de universiteiten van Groningen, Utrecht, Amsterdam, Leiden, Eindhoven, Delft en Rotterdam, en een paar wetenschapsmensen buiten de academische centra, hebben zich tot de Nederlandse regering gewend met een stuk, getiteld: *Over concrete stappen in de richting van ontwapening en wereldvrede*. Het stuk is geboren uit verontusting „over de geringe voortgang, die gemaakt wordt in de richting van een versteviging van vreedzame internationale verhoudingen“. Het comité wenst, dat de Nederlandse regering initiatieven zal ontwikkelen om tot ontwapening en een stabiele vrede te komen.

De concrete voorstellen zijn de volgende:

1. Het wederzijds aanvaarden van waarnemingsposten in de landen van NAVO- en Warschau-pact om misverstanden betreffende militaire activiteiten te voorkomen en het gevaar van verrassingsaanvallen te verminderen.

2. Geen raketten van lange of middelbare afstand met kernwapens of strategische bommenwerpers te stationeren in Centraal Europa.

3. Een non-agressiepact tussen de NAVO-landen en de landen van het Warschau-pact, mits de vrije toegang tot Berlijn verzekerd is.

4. Een beperkte kernwapenvrije zone ter weerszijden van de scheidslijn tussen NAVO- en Warschau-pactlanden.

5. Verklaringen van de kernmogendheden geen nieuwe kernwapens over te brengen naar de landen van Centraal Europa.

6. Terugtrekken van tactische kernwapens uit de landen van Centraal Europa, waarbij ook de conventionele strijdkrachten tot overeengekomen sterkten beperkt worden op zodanige wijze, dat hieruit geen eenzijdig voordeel resulteert.

Het Nederlandse Pugwash-comité is er zich van bewust, dat vele problemen hieromtrent uitvoerige discussie en studie vereisen en daarom beveelt het deze problemen in de belangstelling van de ministeries van Defensie, Buitenlandse Zaken en Economische Zaken aan. Liefst zou het zien, dat er een speciale regeringsinstantie werd geschapen om deze zaken in het oog te vatten, terwijl een adviescommissie de regering zal moeten voorlichten, waarin de wetenschap ruim vertegenwoordigd zal moeten zijn. Verder adviseert het comité om middelen te verstrekken aan de onderzoeken van de wetenschap van oorlog en vrede (polemologie). Ten slotte zullen er meer initiatieven genomen moeten worden om het gesprek tussen Oost en West te stimuleren, vooral gevoerd door kerkelijke instanties, wetenschappelijke onderzoekers, schrijvers en journalisten.

Met grote belangstelling, ja spanning, wachten wij af wat het antwoord van de regering op deze voorstellen zal zijn. Wij moeten dan leren met de atoombom te leven, maar wij moeten ook leren hoe weer zonder de bom te leven.

B.

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
19e jaargang no. 6 – 28 maart 1964**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

Het onderstaande verhaal speelt in Brambex in het Engelse Sussex.

„Een kleine dertig parochianen hadden zich naar het eeuwenoude kerkje begeven voor de morgen-dienst, verder waren er wat journalisten en enkele televisiemensen. Een week eerder had rector Streete in vol ornaat van de kansel zijn middeleeuwse vervloeking uitgesproken over vandalen die een nacht eerder een kruis van een oud graf hadden gebroken, twee engelenfiguren hadden onthoofd en verder enkele vreemde tekens – zwarte magie volgens de rector; onbeholpen stenografie van no-zems, volgens een voorzichtige krant – op de muren hadden gekrijt. De belangstellenden, die meenden dat de rector nu, weer in vol ornaat en met donderstem, zijn vloek zou intrekken, kwamen bedrogen uit. Hij verklaarde na afloop van de dienst alleen: „Alles is geregeld en de vloek is op-geheven.”

Toch was daar wel enig „intern beraad” aan voorafgegaan, want de rector had een formidabele bok geschoten. Heel Engeland kon namelijk in de krant lezen, dat hij „een nieuwe kruistocht was begonnen tegen de bedrivers van zwarte magie en satanisme. Er waren vernielingen op zijn kerkhof aangericht en de rector was ervan overtuigd, dat hier de duivelsaanbidders aan het werk waren geweest. Derhalve had hij een middeleeuwse vervloeking over hen uitgesproken „om de macht van de kerk in de strijd tegen de duisternis” aan te tonen. „Ik vervloek”, zo had hij uitgeroepen, „ik vervloek hen die de tuin van God ontviid hebben. Ik vervloek hen omdat zij heiligschennis hebben gepleegd en omdat hun geest bezeten is van vreselijke zaken. Ik zal deze vloek niet intrekken voordat zij vergeving hebben afgesmeekt en hun excuses hebben aangeboden. Mogen hun dagen vervuld zijn van geestelijk lijden en nooit aflatende angst en moge God hunne zielen genadig zijn.”

De laatste woorden herinneren aan de formule waarmee in Engeland de rechter een terdoodveroordeelde naar zijn cel stuurt en mogen dus wel gelden als blijk van christelijk mededogen van de betrokken rector. Gelukkig is hij op het matje geroepen en heeft hij bakzeil gehaald, maar merkwaardig is de argumentatie. Die luidde namelijk niet, dat zo'n banvloek middeleeuws of onchristelijk zou zijn, nee, het bezwaar was, dat deze fanatieke heksenjager nieuw leven inblies aan een bijgeloof, dat nu juist zo prettig bezig was

uit te sterven. Want de Engelsen zijn bijgelovig, en daar had de rector dus liever over moeten zwijgen, zegt de Volkskrant, waaraan ik deze fraaie geschiedenis ontleen.

Deze rector durfde zijn misstap dus niet in het openbaar toe te geven door zijn vervloeking in te trekken. Maar is dat voor ons wel zoiets nieuws? Wanneer wordt eigenlijk het Mandement eens ingetrokken? Of geldt dat nog allemaal, wat daar in staat?

Bijgeloof ook in Nederland? Jazeker. Op 12 februari werd voor de televisie bekend gemaakt, in het programma „Als u het mij vraagt”, dat acht procent van de Nederlandse bevolking gelooft in de horoscoop. Een klein percentage? Acht procent van onze bevolking is een miljoen! En dat terwijl in datzelfde programma prof. Van Hulst uit Leiden heel de astrologie „ongevaarlijke onzin” noemde.

Dat laatste berichtje haal ik uit Onderweg, een gereformeerd zendingsblaadje, dat door zijn frisse opmaak en zijn toon-op-de-man-af mij vaak tot lezen noot. Naast een prachtige foto van een bloesemtak vind ik daarin ook het volgende gedichtje, dat kennelijk bedoeld is om mij – en u – te overtuigen:

je moet
in de zomer
geloven
anders
komt ze niet

anders
kom je ze niet
te boven
je pijn
en je verdriet

je moet
naar de bloemen
kijken
anders
blijft alles grauw

anders
zou je
bezwijken
ij man
en jij vrouw

je moet
in Jezus
geloven
anders
zie je Hem niet

anders
zie je ze niet
zijn lente
en
zijn verschiet

Mag ik zo vrij zijn vast te stellen, dat de bewijsvoering vals is? De zomer komt namelijk ook wel, als ik er niet in geloof. En bovendien is dat geen kwestie van geloof: ik weet dat de zomer komt, want dat is ieder jaar zo. Ik kan daar geen enkel argument in zien om in Jezus te geloven, die waarschijnlijk wel eens bestaan heeft, maar mij in ieder geval nu niet meer aanspreekt. Als het van belang is, dat de mensen in Jezus geloven, is het dan niet logischer dat Hij zich manifesteert dan dat wij zo maar tot dat geloof komen? Vooralsnog heb ik aan een gewone lente en een gewoon verschiep genoeg.

Contact schrijft onder het opschrift „Dooi in Spanje?”:

„Eind vorige week werd bekend, dat er enige voortgang schijnt te zijn met het tot stand komen van het zogenaamde Protestantstatuut. Daarvan is nu al geruime tijd sprake, maar dit statuut moest zoveel instanties passeren, dat sommige berichten gewaagden van „sabotage” door de conservatieve vleugel (moeten we misschien schrijven: de meest conservatieve vleugel) van de Spaanse r.-k. kerk. Eerder werd bericht – door de Geneefse persdienst van de Wereldraad – dat tegenstribbelende civiele autoriteiten over hun aarzeling heengeholpen moesten worden door een duidelijke verklaring van de Spaanse protestantse kerken, dat ze geen Jehova-getuigen of Mormonen zijn.”

Dat laatste nu doet mij verdacht veel denken aan de Arie-verklaringen van de nazi's en het verbaast me, dat Kerk en Wereld dat zonder commentaar publiceert. Onderdrukking is tenslotte onderdrukking, discriminatie discriminatie, of het nu een betrekkelijk groot aantal protestanten of een handjevol mormonen betreft.

Het Nederlandse comité „Zuid-Afrika, dat in 1960 na de gebeurtenissen in Sharpeville is opgericht, heeft zich tot de Haagse gemeenteraad gericht met een brief waarin gevraagd wordt te bevorderen, dat in Den Haag

geen publieke reclame (op zuilen en aanplakborden, bussen en trams) meer gemaakt wordt voor de verkoop van de Zuidafrikaanse Outspan-sinaasappelen. (...) Het wil op deze wijze democratische groeperingen in Zuid-Afrika die door de regering-Verwoerd verboden zijn, moreel steunen. Deze groeperingen, zo zegt het comité, hebben uitdrukkelijk om acties als deze gevraagd.”

Dat stond in de N.R.C. en het lijkt mij een voorbeeld dat navolging verdient. In Bevrijding lees ik, dat het comité (waarvan ds. Buskes erevoorzitter is en drs. J. J. Voogd voorzitter) in de grote steden gaat demonstreren tegen het kopen van Zuidafrikaanse waar. Vaak is het moeilijk om te weten uit welk land een produkt afkomstig is. Maar deze sinaasappelen dragen het stempel Outspan, Kaapse wijn kan ook nergens anders vandaan komen en de afkomst staat ook op heel wat uit de Unie geïmporteerde blikjes fruit. Let u er eens wat meer op, als u tenminste iets wilt doen. Wij voelen ons toch al zo onmachtig.

In Zuid-Afrika van week tot week zie ik, dat Heineken deelgenoot wordt in een nieuwe brouwerij die men bij Johannesburg gaat bouwen en waarvan de bouw twintig miljoen gulden gaat kosten. Philips heeft onlangs de eerste FM-zender, bestemd voor de Zuidafrikaanse omroepautoriteiten, afgeleverd, vermoedelijk niet in de eerste plaats ter verspreiding van het vrije woord. Zouden zulke mensen nooit gehoord hebben van de smeekbeden van de gekleurde bevolking om nu eens eindelijk tot een daadwerkelijke boycot over te gaan, of denken ze hun solidariteit op zo'n manier te bewijzen? Solidariteit wel, ja, maar met wie? Merkwaardig dat de Morele Herbewapening daar rooit iets over zegt. Maar ja, Philips exposeert tenslotte ook op de Leipziger Messe; de Morele Herbewapening wil denk ik alleen de concurrentie daar weren? Of is dat weer zo'n nare gedachte waarmee men steeds weer probeert die absolute eerlijkerds verdacht te maken?

De milde meiregen vult
zonder haasten
de broze glasbuis
van de regenmeter

Nocturne voor N.

je koele hand rust
op mijn verbrande huid
als zachte druppels
regenen je woorden
ze vergroten mijn dorst

deze nacht
zal het regenen
en morgenochtend
meten wij nieuwe millimeters
in de regenmeter van ons geluk.

Jan F. de Zanger

(Uit: Bij mijzelf te rade, H. P. Leopolds Uitgeverij. N.V., Den Haag, 1962)

Geen 'verkondiging' in de strijdkrachten

...ook dat is behulpzaam zijn bij het vormen van een eigen levensvisie...

Het is goed om nog eens terug te komen op de taak van de humanistische raadslieden in de strijdkrachten, want er blijkt – o.a. in twee ingekomen stukken in een vorig nummer van M. en W. – op dit punt nogal enig misverstand.

Onze raadslieden gaan niet de strijdkrachten in om standpunten te verkondigen of te verdedigen, noch levensbeschouwelijke noch politieke. De taak van de raadsman is om die militairen die daar op prijs op stellen behulpzaam te zijn bij het vormen van een eigen levensvisie en het zelfstandig hanteren daarvan. Dit is geheel in overeenstemming met het doel van de humanistische geestelijke verzorging zoals dit door dr. J. P. van Praag is geformuleerd in zijn boekje over deze geestelijke verzorging. Daarbij komen enkele vragen naar voren die ik in het onderstaande wil trachten te behandelen.

1. Betekent dit dat de raadsman zelf geen standpunt moet hebben, een neutraal man moet zijn? Vanzelfsprekend niet! Maar het is allerminst de bedoeling dat hij zijn standpunten overhevelt naar zijn cliënten. Dan staat hij de ontlukende

zelfstandigheid van die cliënten in de weg. Het humanistisch standpunt van waaruit de raadsman werkt is juist gericht op die zelfstandigheid van de cliënt en het grootste gevaar in de geestelijke verzorging is dat de raadsman zelf die zelfstandigheid belemmert.

Het gaat er dus niet om om humanisten te maken van de militairen die zich aan ons toevertrouwen, maar om hen te brengen tot het zelfstandig opbouwen van een levensvisie.

Natuurlijk zal de raadsman op bepaalde tijden en op gepaste wijze zijn eigen visie naar voren brengen, maar hij zal er dan altijd voor moeten waken dat het gesprek niet eenzijdig wordt, hij zal ook altijd andere mogelijkheden concreet en dus duidelijk moeten stellen.

Ik weet, dat men nu zal tegenwerpen: Maar hebben jonge mensen er niet vaak behoefte aan in hun geestelijk verzorger de kracht van diens overtuiging te zien? Dat is stellig waar en de raadsman behoeft dan ook bepaald niet te schromen om duidelijk te maken hoe *hij* levenskracht vindt in *zijn* overtuiging, maar juist als hij humanist is zal hij steeds moeten beseffen dat de kern van zijn overtuiging nu juist is: het vertrouwen in de zelfstandige mens. Dat betekent, dat zijn cliënt eerst een soortgelijke kracht zal kunnen ontfangen aan een door hem zelf opgebouwde en gehanteerde levensvisie.

Daarom acht ik, wat het groepsgebrek betreft, een gesprek waarin meerdere standpunten worden gewogen, en eerlijk worden gewogen, het meest geëigend om jonge mensen aan het denken te zetten. De raadsman moet dus niet alleen een eigen standpunt hebben, hij moet ook, en in hoge mate, beschikken over de wil en de kunde om zich het standpunt van anderen in te denken. Wie dat niet kan maakt geestelijke verzorging tot eenzijdige verkondiging van eigen standpunten. Ik meen dat dit uit humanistisch oogpunt verwerpelijk is.

Om misverstanden te voorkomen: het bovenstaande betekent geenszins dat men jonge mensen die zich nader in het humanisme willen verdiepen, daarbij niet behulpzaam zou mogen zijn. Ik wil zelfs toegeven dat dit in de praktijk vele malen het geval zal zijn, om de eenvoudige reden dat de jonge mensen die zich tot ons wenden vaak al zelf op weg zullen zijn naar het humanisme. Maar ook dan blijft het duidelijk stellen van de andere mogelijkheden noodzaak, anders krijgen we humanisten die alleen maar weten dat de standpunten van anderen in ieder geval verkeerd zijn. Ik zou dat zeer bedenkelijk vinden.

2. Dit brengt me nog eens op de kwestie van bewapening en ontwapening. De raadsman heeft natuurlijk een standpunt t.a.v. deze kwestie en

ik meen dat dit zodanig moet zijn dat de raadsman in de militaire dienst zich zonder innerlijke conflicten kan bewegen in de militaire samenleving. Maar het is niet zijn taak het ene of het andere standpunt te verkondigen of te verdedigen. Maakt de raadsman dus een „ommetje” (zoals één van de schrijvers in een vorig nummer betoogde) als dit punt aan de orde komt? Natuurlijk niet. Een gesprek met militairen, indien zij dat zelf wensen, acht ik mogelijk en nuttig. Maar niet om eenzijdig één bepaald standpunt te verkondigen. De militair die met dit vraagstuk zit, heeft recht op een redelijke voorlichting in een redelijk gesprek. Maar de raadsman zal geen pacifistische propaganda behoren te maken en evenmin propaganda voor de bewapening, hij moet dat in de allereerste plaats zelf niet willen, doet hij het toch, dan zal hij door de hoofdredacties op de vingers moeten worden getikt. Hetzelfde zou behoren te gebeuren als raadslieden van het Humanistisch Verbond de dienstweigeringskampen ingingen met een poging de daar aanwezige jonge mensen te bewegen hun dienstweigeringspoging op te geven.

In het Humanistisch Verbond zijn mensen die de bewapening aanvaardden, anderen doen dat niet. Het Humanistisch Verbond stelt er prijs op zowel de geestelijke verzorging van de militairen als de dienstweigeraars ter hand te nemen. Dat kan omdat binnen de stroming van het humanisme nu eenmaal verschillend over deze dingen wordt gedacht. We zullen m.i. beide richtingen serieus dienen te nemen.

3. Er is de vraag gesteld of het Humanistisch Verbond door de aanwezigheid van raadslieden in de strijdkrachten niet in haar vrijheid van spreken belemmerd zal worden b.v. als zij meent dat de Nederlandse regering een „onrechtvaardige” oorlog wil beginnen. Ik begrijp dat niet. In zo'n geval is er slechts één instantie die de regering een halt kan toeroepen, n.l. de volksvertegenwoordiging. Daartoe zal het Humanistisch Verbond zich altijd in vrijheid kunnen wenden, terwijl het in dit geval niet zal nalaten om zijn geestelijke invloed aan te wenden om de publieke opinie te beïnvloeden.

Dat alles is dan de taak van het Humanistisch Verbond. Ook in een dergelijke situatie is het *niet* de taak van de raadsman in de strijdkrachten om „verkondigend” op te treden. Zo min als het thans de taak van deze raadsman is om het humanisme te „verkondigen”.

Het leek goed dit alles nog eens duidelijk te stellen, maar men zal moeten toegeven dat het voorlopig een vrij academische kwestie is.

H. Lips

...rustig zitje in een humanistisch tehuis...

Het algemeen karakter van de wetenschap onze laatste hoop

Voordat wij de wetenschap, die de wereld onder haar verschillende politieke leiders op de rand van de afgrond heeft gebracht, veroordelen, zou het beter zijn ons af te vragen of die wetenschap ons geen hoop geeft, misschien de laatste hoop in de zelfmoordachtige wedstrijd in bewapening. Ondanks de vermindering van een strijdlustig internationalisme en een voortdurend ideologisch overladen atmosfeer waaruit de diplomatieke conferenties met hun babylonische spraakverwarring voortkomen, is de universele geest van de wetenschap bewaard gebleven. De politiek met de atoombom en enghartige nationalistische eisen hebben die geest niet vernietigd. Het is de gemeenschappelijke brug over de rivier des doods naar de oever des vredes. Onbevooroordeelde waarheid en haar revolutionaire toepassingen scheppen een gemeenschappelijk terrein aan weerszijden van de rode grens. Ofschoon het lijkt dat de beide partijen vastgeroest zijn in hun oude tegenstellingen nadert hun geleidelijke ontwikkeling toch gemeenschappelijke doeleinden.

Wat het wederzijds begrip het sterkst in de weg staat is onze onmacht om, in het licht van een nieuwe werkelijkheid, nieuwe ideeën te ontwikkelen of liever te denken vanuit een nieuw werkelijkheidsbesef. Al onze oude werelden zijn besmeurd en belast en zijn vaker oorlogsvaandels dan communicatiemiddelen. De eerste eis van het ogenblik is om alle uitdagende leuzen te vermijden, die ons in de afgrond van de haat storten. Naast onze ideologische scheldpartijen werken een aantal oude filosofieën mede om de koude oorlog te versterken. Maar gelukkig bezitten alle betrokken partijen een gemeenschappelijke taal, de taal van de wetenschap. Wij moeten onze problemen aanpakken met dezelfde oprechtheid en het zelfde gebrek aan vooroordelen als de geleerden doen op hun terrein. Wij moeten voor alles de traditie eren. Maar onze edelste traditie ligt in het voortschrijden van de cultuur, niet in geheiligde naamgevingen.

Moderne atoomwetenschap heeft vele oudere opvattingen die een onverzoenlijke scheiding in de wijsgerige systemen te weeg brachten, doen verdwijnen. Zo is de deur geopend voor een nieuwe eenheid. De theorie van Einstein omtrent de relativiteit en – van nog grotere betekenis – de kwantumtheorie-opvattingen van Bohr en Heisenberg hebben de intrinsieke eenheid van mens en natuur in het licht gesteld. De wijsgerige scheiding in subject en object, in geest en stof, heeft zo zijn wetenschappelijke betekenis verloren. Om, met een kleine variant, Faust te citeren: „In den beginne was de energie”. In de moderne natuurwetenschap, die eerder gebaseerd is op het experiment dan op de passieve beschouwing, wordt deze dialectische ontwikkeling sterk geveld. Wat voor ons zuiver objectief was, blijkt subjectieve trekken te hebben en wat enige tijd een systeem van abstracte verbeelding was, blijkt nu de beste vorm te zijn om nieuwe wetten te formuleren. Het inzicht dat de wereld begrepen moet worden als activiteit in de geschiedenis is veel ingewikkelder en heeft meer betekenis dan het beeld van een wereld, die eenvoudig weerspiegeld wordt en het klassieke determinisme is vervangen door statistische voorspellingen.

Met het verdwijnen van het klassieke determinisme heeft de wetenschapsmens zijn vrijheid herwonnen. Wij worden niet langer gedwongen tot passief observeren door het automatisme van een mechanische kosmos. Deze verandering is beslissend wat betreft inzicht en creativiteit, want de wereld zonder menselijk ingrijpen is een leeg begrip. Nu, bij het voort-

schrijden van menselijke activiteit richten wij ons direct op de toekomst, die wij, min of meer bewust, scheppen. Onze wil werd in slaap gesteld door het geloof dat de wetenschap een van te voren bepaald object had. Nu blijkt, dat de wetenschap voortdurend scheppend is, als de wereld zelf, schenkt zij de mogelijkheid tot voortdurend ontdekken. Onze daden en ons inzicht gaan boven ons zelf uit. De vruchten van menselijke activiteit brengen ook de mensen in contact met elkaar, – een dialectiek die alle existentialistische onverantwoordelijkheid wegvaaft. Absolute vrijheid echter zou alleen kunnen voortkomen uit het niets en zou weer in het niets opgaan, – een leeg woordenspook.

Wetenschap, in de zin van creatief onderzoek, heeft onze werkelijkheid steeds meer verrijkt. Haar vooruitgang – en de snelheid van dat proces is evenredig aan de betekenis – is met snelheid in de tweede macht naar voren gekomen. Na een zekere stilstand (ongeveer de eerste tientallen jaren van onze eeuw) heeft deze snelle groei de overhand gekregen. Nieuw gevonden ontwikkelingen worden steeds meer in de produktie ingeschakeld. Wetenschappelijke toepassingen hebben de vroegere industrie met zijn handwerksproletariaat totaal veranderd. Het groeiende aantal laboratoria met hun legers van wetenschappelijke werkers, richten al onze industriële methoden in richtingen waar niemand nog aan gedacht heeft en zij vervangen de ouderwetse ondernemer. Het feit, dat de economie van het Westen niet bezwijken is, is niet een wonder dat uit de gedachten van de vrije concurrentie voortkomt. De wetenschap is het, die de menselijke arbeid zo verrijkt heeft, en die zulke effectieve organisatievormen heeft voortgebracht dat een aantal ontwikkelingstrekken volledig zijn veranderd. De onvoorstelbare groei van de doeltreffendheid is een zege geweest voor de massa's in het Westen en in het Oosten. De daaruit ontstane rijkere nationale markt heeft herhaaldelijk voorkomen dat de economische cyclus uit de hand liep.

Het feit dat (ongewild of uit redelijk inzicht) een aantal vroegere imperialistische mogendheden hun kolonies hebben opgegeven is, ten minste ten dele het gevolg van hun inzicht, dat de waardevolste grondstoffen en het grootste arbeidspotentieel in hun eigen wetenschappelijke laboratoria gevonden kunnen worden. Nieuwe organisatievormen ontstaan aan beide zijden van het IJzeren Gordijn. Naast de oude voorgangers is de wetenschap nu de leidsvrouw aan het worden; een ontwikkeling van eminent belang.

Prof. Supek is hoogleraar in de natuurwetenschappen in Zagreb. Hij interesseert zich in het bijzonder voor de verhouding tussen natuurwetenschap en cultuur. Hij heeft zich ook veelvuldig op het terrein van de literatuur bewogen.

In 1963 behoorde hij tot de Joegoslavische delegatie op de Pugwash-conferentie in Dubrovnik.

Van zijn hand zijn o.a. verschenen: On atomic volcano's (2 dln), Zagreb 1959; Super bomb and crise of conscience, Beograd 1962.

Als een gevolg van de geweldige groei in macht, in het bijzonder door de atoomenergie, heeft de natuurwetenschap de middelen voor een totale vernietiging in handen gelegd van de militaire staven van Oost en West. Tot nog toe zijn politieke onderhandelingen afgestuit op een stenen muur en het valt niet te voorspellen, hoe de onderhandelingen zullen aflopen. En toch, als deze coëxistentie, gebaseerd op raketbases, zo blijft voortgaan, dan zal het einde zijn een technisch fiasco of een politieke of menselijke zonsverduistering.

Hoe kan er hoop zijn in een wereld, die zo hopeloos verdeeld is? Het antwoord is: juist daar waar het grootste gevaar is. Als de wetenschap het helse zwaard heeft gesmeed, heeft zij ook de redding verschaft. Ondanks alle slavernij en misbruik kan het universele karakter van de wetenschap niet geworgd worden zonder dat de wetenschap zichzelf wurgt. Er is een internationaal vaderland gekomen boven alle nationale grenzen, een onpartijdige moeder, die al haar kinderen in gelijke waarheid opvoedt.

Deze universele atmosfeer omgeeft de slagvelden van de hele aarde en onder haar vredelevende wind vindt een zelfde sociale ontwikkeling plaats. En dit zal ons gemeenschappelijke podium zijn voor een wederzijds begrip in de toekomst.

Ofschoon de geschiedenis, van het begin af, gedreven werd door economische dwang en persoonlijke eierzucht, is in onze streng georganiseerde samenleving, met haar doeltreffende technologie, een welbewust en doelgericht handelen de beslissende factor.

Wij mogen de toekomst niet langer beschouwen als een produkt van de oude historische krachten. De immense macht van de moderne wetenschap stelt ons in staat om „onze toekomst te maken” en essentieel onszelf, vanzelfsprekend met de beperking van onze vermogens. Het scheppen van ontwikkelingsperspectieven is de hoogste taak van de wetenschap geworden en het maken van de nodige instrumenten is de hoogste taak van de maatschappij geworden. De wereld wordt nog geregeerd door traditionele opvattingen. Het omschakelen van de oude machtspiramide naar een wetenschappelijke organisatie is een van de wezenlijke trekken van de crisis waarin wij leven.

Wetenschappelijke ontwikkeling eist steeds grotere middelen en dientengevolge is de juiste toepassing alleen te verwezenlijken op wereldniveau. De herhaling van pogingen in onze hedendaagse gespleten en geïsoleerde wereldkampen en de steeds wijder wordende kloof tussen de ontwikkelde en de onderontwikkelde landen tonen onze domme onredelijkheid. Het samengaan van naties is niet alleen een noodzakelijkheid met het oog op de dood door de atoombom, het is een beslissende eis voor onze gehele ontwikkeling.

Bij de keuze tussen totale vernietiging en onvoorstelbare vooruitgang, heeft de wetenschap het beslissende woord. Nadat politieke

luiheid de wereld tot de rand van de hel heeft gevoerd, zou het verkeerd zijn te trachten een politieke partij van wetenschappelijke werkers te stichten. Pasteur heeft eens gezegd, dat de wetenschap geen vaderland heeft, maar de wetenschapsbeoefenaar heeft dat wel. Wel heeft internationale samenwerking een „tehuis” gegeven aan vele geleerden. Werkelijke vaderlandsliefde kan, zeker onder de huidige omstandigheden, de komst van een universeel humanisme niet in de weg staan. De eenheid van de menselijke cultuur is door politieke acties niet vernietigd, ondanks de „atoompolitiek” en ondanks ideologische proclamaties. Tot nog toe kon „geheimhouding” gerechtvaardigd worden om redenen van nationale verdediging, maar vandaag is het duidelijk waar de „verdediging” van het Westen en van het Oosten ons gebracht hebben. Universele wetenschap is opnieuw begonnen en de groeiende invloed van geleerden zal ertoe bijdragen de muur tussen de wereld-machten te slechten. Het is van de grootste betekenis dat de technisch wetenschappelijke en opvoedende organisaties van de Verenigde Naties meer gezag krijgen bij het oplossen van internationale problemen en zo, naast de diplomaten, een nieuw element zullen vormen bij de eenwording van de wereld. Albert Einstein droomde, in ballingschap, dikwijls over één enkele staat op onze planeet. In plaats van te dromen over het einde, zouden wij de weg tot vrede moeten vinden in het oerwoud van vooroordeel en haat.

De gehele wereld – waarin de historische tegenstellingen sterker zijn geworden – is bezeten door een panische angst voor het beeld van de algehele vernietiging. Als het samenleven onder nucleair-electronische automaten blijft in deze ideologisch overspannen atmosfeer, kan één vinger in een vlag van angst en krankzinnigheid de gehele planeet vernietigen. Er staan geen klassen of principes meer op het spel. Het gehele mensengeslacht, met een toekomstbeeld van schoonheid en goedheid, staat op een politiek schavot. En of er op het laatste ogenblik gratie zal gegeven worden, hangt van de doeltreffendheid af van een politiek van verzoening.

Wetenschap moet universeel blijven. Haar ontwikkeling moet voortgaan om de versterkte muren te ondermijnen. Door plechtig te beloven om de gids van de wetenschappelijke vooruitgang te volgen, kunnen wij het best de samenleving, waar ook, dienen. De universiteiten, academies, instituten en de andere wetenschappelijke verenigingen moeten uit hun hulpeloos isolement loskomen en zij moeten handelen als de „hand van de voorzienigheid” om een einde te maken aan blinde wanhoop. Wat wij het meest nodig hebben in de nationale parlementen en in de zalen van de Verenigde Naties is de universele geest van de wetenschap. Het zou verstandig zijn als de Algemene Vergadering van de V.N. zou versterkt worden door een Wetenschappelijke Raad, en hetzelfde geldt voor de nationale parlementen. Er zou een besliste vredesfactor in de wereldpolitiek binnenvallen door zulke wetenschapsraden en conferenties en vele hopeloze kloven zouden dan overbrugd kunnen worden. Het inschakelen van de wetenschap bij het scheppen van een nieuwe wereld is de brandende eis van onze tijd.

De toekomst kan worden wat wij ervan willen maken. Hierin ligt onze vrijheid en onze noodzaak. Voorgoed zijn voorbij die geruststellende gezichtspunten van waaruit wij rustig de kosmische orde beschouwden. De moderne wetenschap heeft ons geleerd dat de wereld onze zaak is. Onze werkelijkheid, ontstaan op de rand van de afgrond, zocht leiders. En universele wetenschap kan deze opdracht niet ontwijken. Moge de menselijke goede wil de demonen van chaos en angst bannen van de weg der toekomst!

Ivan Supek

No. 6 - 28 maart 1964

Scène uit Bergmans „Grote stilte”

Bergmans „De grote stilte”

Na alles wat er in dag- en weekbladen is geschreven over „De grote stilte”, de laatste film van de Zweedse regisseur Ingmar Bergman, zal het nauwelijks meer nodig zijn iets te vertellen over de inhoud. Wij bedoelen dat wat Bergman de toeschouwer laat zien: twee zusters, Esther en Anna, en het zoonje van Anna Johan, stranden op doorreis van het land, waar zij een vakantie hebben doorgebracht, naar Zweden, in een vreemd land. Esther, verslaafd aan alcohol en nicotine, krijgt in de trein één van haar hoestaanvallen en het kleine gezelschap stapt in het vreemde land, waar de dreiging van een oorlog hangt, uit, trekt in een luxueus hotel, staande in een overigens vervallen buurt. De drie mensen blijven er een paar dagen en hebben er ontmoetingen met medemensen in en buiten het hotel, wier taal zij niet verstaan en met wie zij alleen contact hebben via gebaren waarmee zij proberen in hun primairste behoeften te voorzien.

Voor Esther liggen die enerzijds op het gebied van de verzorging tijdens haar aanvallen (een oude kelner is degene die haar in moeilijke uren van eten en drinken voorziet), anderzijds op het gebied van de geest. Het is weer de oude kelner die Esther papier en potlood aanreikt wanneer zij ten behoeve van haar neefje woorden uit de vreemde taal wil neerschrijven. Buiten de gebarentaal is de muziek de enig mogelijke communicatie tussen Esther en de kelner. Beiden kennen de naam Bach.

De behoefte van Anna liggen op erotisch gebied. Zij leeft gescheiden van de vader van haar kind en zoekt in den vreemde contact met een willekeurige ober uit een café met wie zij een nacht doorbrengt in het bewuste hotel, maar niet in haar eigen kamer.

Het jongetje (gespeeld door Jorgen Lindstrom), dat, veelal aan zijn lot overgelaten, door het hotel dwaalt, ontmoet op zijn tochten een elektriciën, de oude kelner en een groep dwergen (variété-artisten), die ook in het hotel logeren.

De contacten, wezenlijk als zij aan de ene kant zijn maar door het ontbreken van de mogelijkheid tot gedachtenwisseling te komen via de taal on-menselijk en daardoor onwezenlijk aan de andere kant, laten alle betrokkenen even eenzaam als zij voordien waren.

Als het blijkt, dat Esther te ziek is om verder te reizen, vertrekken Anna en haar zoonje. Esther blijft in het hotel achter.

Tot zover het verhaal. Het is na de première in Nederland wel duidelijk geworden dat men over de bedoelingen van Bergman kolommen vol kan schrijven. Zelf pleegt hij zeer schaars te zijn met tekst en uitleg daaromtrent.

Daardoor staat de deur wijd open naar diepzinnige beschouwingen en veronderstellingen.

Vast staat wel dat ook in De grote stilte de symboliek een grote rol speelt. Als men dat wil kan men ieder filmbeeld als het ware „dubbel”

zien. Al naar zijn geaardheid zal de toeschouwer meer of minder gevoelig zijn voor deze symboliek.

Maar afgezien daarvan heeft Bergman op onnavolgbare wijze de onmacht van de mens om zich uit zijn eenzaamheid te verlossen, weergegeven. Het is voor ons onverklaarbaar, dat het woord „schokkend” (in verband met de goede zeden wel te verstaan) in vele landen is gevallen. De erotische scènes zijn dermate geïntegreerd in het geheel, zodanig ondergeschikt gemaakt aan de menselijke ontoereikendheid en zo noodzakelijk voortvloeiend uit de karakters van de hoofdpersonen, dat men als toeschouwer wel haast zelf in een onzindelijke gedachtenwereld moet leven om zich in dit opzicht geschokt te voelen.

Ook het feit dat Esther's liefde voor Anna de gevoelens van zusterlijke genegenheid overschrijdt, is zo subtiel verbeeld, dat men er met de beste wil van de wereld geen aanstoot aan kan nemen. Wij kunnen ons zelfs voorstellen – wij hebben toeschouwers gesproken die het zo is vergaan – dat men de lesbische geaardheid van Esther niet eens opmerkt. Hetzelfde kan gelden voor de scènes waarin zij haar seksuele nood zelf oplost.

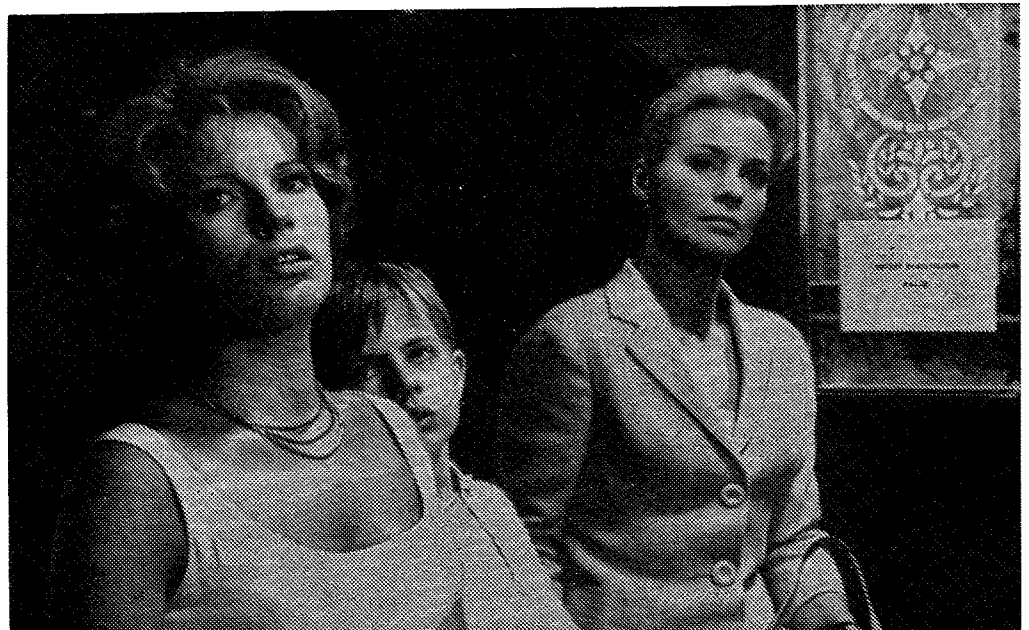
Het behoeft nauwelijks betoog dat er van de actrice, Ingrid Thulin, die de rol van Esther speelt, het uiterste aan talent én welwillendheid is geleverd. Dat haar „Esther” onvergetelijk blijft, is niet alleen het werk van Bergman. De rol van Anna, in handen van Gunnel Lindblom, is niet minder zwaar maar in zekere zin traditioneler. Haar ontmoeting met de ober, niets meer dan het symbool van functionerende mannelijkheid, is realistisch maar nergens alleen om wille van de seksuele daad alleen.

Het geluid ondersteunt het beeld in De grote stilte op dikwijls adembenemende wijze. Wij denken bijv. aan de sirene die al loeiend een aanval van benauwdheid van Esther overstemt.

De grootste verdienste van Bergman is voor ons dat hij met De grote stilte (Tystnaden) een film heeft gemaakt die is gebaseerd op de mens. Niet op de belevenissen van twee vrouwen zoals misschien de inhoud zou doen vermoeden. Bergmans personages zijn toevallig vrouwen, maar in de herinneringen blijven zij hangen als eenzaam, evenals het jongetje Johan, de oude ober, de minnaar van Anna en de groep dwergen die als groep ten opzichte van de hun omringende wereld in eenzaamheid leven. Deze eenzaamheid heeft Bergman in al zijn naaktheid vorm gegeven op aangrijpende wijze. In dit verband is het woord schokkend alleszins gerechtvaardigd.

De Nederlandse filmkeuring heeft vijftig meter uit de film geknipt, dat wil zeggen éénentwintig seconden verdeeld over drie scènes. Men mist ze niet, maar vraagt zich anderzijds af waarom het nodig is geweest.

I. M. A. R.

IK denk er ZO over

De heer de la Rie en de namaak

Gaarne wil ik enige opmerkingen maken bij het Kritisch allerlei in M. & W. 19(4), 1964, p. 2, waarin eerst een figuur ten tonele wordt gevoerd die met enig omhaal van woorden vertelt waarom hij, hoewel buitenkerkelijk, geen lid is van het H.V., en waarin vervolgens deze figuur in stukjes wordt gehakt.

Ik wil voorop stellen, dat ik de rubriek „Kritisch allerlei” meestal met plezier lees, niet het minst om de polemische toon ervan. Het aardige van zoiets is, dat van leer wordt getrokken tegen gepubliceerde meningen: eerst vindt men een stukje citaat uit een of ander periodiek of boek, en dan het commentaar. Deze keer echter wilde de heer De la Rie blijkbaar een mening van commentaar voorzien, die niet op een direct vindbare plaats was gepubliceerd. Daarom heeft de heer De la Rie een truc toegepast: hij heeft een denkbeeldige figuur ten tonele gevoerd. Daartegen richt zich nu mijn bezwaar: het stukje gaat niet over aangetoonde feiten, maar over suggesties die meer of minder duidelijk aan de lezer worden gegeven. Ik wil helemaal niet het goede recht van de heer De la Rie betwisten om propaganda te maken en ook niet om daarbij emotionele trucs toe te passen, maar ik meen dat de hier toegepaste methode niet effectief is, en ik heb er mijn emotionele bezwaren tegen.

Allereerst die „namaak-intellectuelen” waar de heer De la Rie het over heeft. Ik ken personen die geen lid zijn van het H.V. en waarvan het intellect van een dusdanige kwaliteit is, dat de heer De la Rie het recht ontzegd moet worden hier over „namaak” te spreken. Misschien kan hij zich dan redden met wat gebabbel over kluisenaars of sterke persoonlijkheden, maar dan moet ik zeggen dat ik me een kluisenaar toch als een ietwat meer geïsoleerde en wat zonderlinger figuur voorstel dan het soort mensen waar het hier om gaat, en dat, voorzover het hier inderdaad om zulke enorm sterke persoonlijkheden gaat, deze toch lang niet zozeer daarmee willen opscheppen als de heer De la Rie insinueert. Er zijn nu eenmaal lieden – of dat nu toe te juichen is of niet – die geen behoefte hebben aan het H.V. We zullen aan het bestaan van zulke mensen moeten wennen, en mochten we willen proberen er leden onder te winnen, dan zullen we er toch eerst iets van moeten gaan begrijpen. Het komt, bijvoorbeeld, onder intellectuelen (geen namaak) wel eens voor, dat zij zich bezig houden met zogenaamd geestelijk werk, ook wel eens als intellectuele arbeid aangeduid. En dan wil het wel eens gebeuren, dat zij in hun vrije tijd liever in hun tuintje gaan spitten dan zich weer in een of ander georganiseerd verband met geestelijk leven in te laten. Het zou misschien nuttig zijn als ze dan tenminste een deel van het op hun

bank- of girorekening staande bedrag ter beschikking zouden stellen voor het werk onder de geestelijk behoeftigen, maar het is de vraag, of het gesneer van de heer De la Rie ze daarvan zal overtuigen (beleefdheid is meestal overtuigender), en verder vinden ze het misschien nuttiger, om hun geld te geven aan andere liefdadige instellingen, er zijn er zoveel.

Vervolgens heb ik er bezwaar tegen, dat de heer De la Rie probeert te suggereren dat mensen die er geen behoefte aan hebben zich door het H.V. geestelijk te laten verzorgen, zich deze „luxe” kunnen permitteren, omdat bijvoorbeeld het „leven zonder grote moeilijkheden aan hen is voorbij gerold”, en dat hun overtuigingen niet diep geworteld zijn, meestal omdat ze hun verworvenheden niet aan de kritiek van anderen hebben blootgesteld. Ten eerste, wat weet de heer De la Rie ervan? Graag wel statistisch betrouwbare cijfers! Ten tweede, waarom moeten we allemaal zulke diep gewortelde overtuigingen hebben? Mag het misschien ook zonder? En mag ik misschien de beroemde Beginselverklaring van het H.V. een verzameling nietszeggende zinnestjes vinden, of volgt daaruit dat ik geen diepgewortelde overtuiging bezit en me dus geen Humanist mag noemen? En sinds wanneer heeft het H.V. het monopolie van buitenkerkelijk geestelijk leven? Want dat bedoelt men toch te beweren als bij wijze van alternatief voor een H.V.-lidmaatschap wordt gesteld de mening, dat „ieder maar zijn eigen boontjes moet doppen”, waarbij dan wordt aangetekend dat dat natuurlijk niet kan als je niet zo’n uitzonderlijke, kluisenaarachtige, ondiep gewortelde, moederzielinge namaak-intellectueel ben.

Toegegeven: ik sla op mijn beurt een beetje door. Maar ik heb willen aangeven dat de heer De la Rie, al generaliserend over een soort

mensen waar hij blijkbaar niet zoveel mee op heeft, wel erg veel moeilijke dingen overhoop heeft gehaald, en dat zijn toontje te rancuneus-christelijk is om buitenstaanders te overtuigen van zijn gelijk. Als er iets is wat veel niet-christenen afschrikt, dan is het: kerkje spelen. Leiderdorp
Hans Reddingius

(Zouden de heer Reddingius en ik allebei gelijk kunnen hebben? Ik geloof het, want ik ben het op veel punten met hem eens. Hij valt mij echter aan op dingen die ik zó niet heb gezegd. Soms wel sterk gesuggereerd, akkoord, maar wetende dat ik generaliseerde (hoe wil je anders een groep mensen beschrijven in één denkbeeldige figuur?), heb ik mijn stukje doorspekt met relativerende bijwoorden als soms of vaak, die zeker de mogelijkheid openlieten van het bestaan van mensen voor wier goed recht de heer Reddingius nu opkomt. Het lijkt mij onnodig te bevestigen, dat niet iedereen, die geen lid van het H.V. is, voor de denigrerende term namaak-intellectueel in aanmerking komt.)

Niettemin was mijn denkbeeldige figuur wat minder abstract dan hij misschien leek: twee of drie mensen die ik ken, hebben ervoor model gestaan en blijkens andere reacties komt het type wel degelijk frequent voor. Ik erger mij aan hun soort geestelijk snobisme en hun sociale afzijdigheid, en meen daaraan ook wel eens wat agressiever lucht te mogen geven dan op de beleefde wijze die de heer Reddingius voorstaat.

Het Verbond heeft leden nodig en het Steunfonds contribuanten, daar gaat het om. Wat dat met „kerkje spelen” te maken heeft, begrijp ik niet. Bekeringsijver is mij vreemd, maar het is hard nodig, dat allerlei mensen, die zich humanist noemen en voelen, zich nu eindelijk ook eens aansluiten en over vaak vermeende bezwaren heen stappen.

Tenslotte maak ik er bezwaar tegen, het Humanistisch Verbond als geestelijke stroming met daaruit voortvloeiend praktisch werk, zonder meer gelijk te stellen aan „andere liefdadige instellingen”. Het hebben van een overtuiging en het accepteren van de consequenties daarvan is heel wat anders dan zo maar goed-doen, al wil ik natuurlijk ook daarvan de waarde niet onderschatten.
R.)

Is Tholen een Abdera?

Blijkbaar schrijft u Tholen de reputatie toe, die in het oude Griekenland de stad Abdera had, wier bewoners immers als bijzonder dom golden. Dat maak ik tenminste op uit Kritisch allerlei van 15 februari j.l. Nu was mij die reputatie van Tholen niet bekend. Maar in ieder geval: ik woon er niet; ik woon in Den Haag en gereformeerd ben ik ook niet precies. Maar ik vind, dat de Tholenaren volkomen gelijk hadden dat zij na de publikatie van Prinses Irenes overgang tot het r.-k. geloof de naam van hun school wensten te veranderen.

Men versta mij wel, ik acht de traditionele benoemingen van allerlei gebouwen en instellingen naar de kinderen van onze Koningin nogal mal. Verder had naar mijn oordeel Prinses Irene hetzelfde recht als ieder ander om van het ene (bij)geloof in het andere over te stappen. En tenslotte zie ik de schoolpolitiek van de confessionele partijen, roomse en niet-roomse, als een uitvloeisel van „christelijke” arrogantie en zou ik het opgeven daarvan als toets voor de ernst hunner verdraagzaamheid aangemerkt willen zien. Maar gegeven hun nog bestaande apartheidspolitiek in het onderwijs, moet u mij eens zeggen, of u het mogelijk acht, dat voortaan nog één gereformeerde school naar Prinses Irene zal worden genoemd. Welaan dan! Of is u misschien zo „ruim” dat u ook de herdoping van de Stalinlaan in Amsterdam betreurenswaardig vond?

Ik begrijp het volkomen, dat, wanneer men nu eenmaal meent, dat men zijn kinderen niet aan de duivel van de openbare school of aan de „vervloekte afgoderij” – term van de Heidelbergse catechismus over de mis – van een roomse school over mag leveren, dat men dan de naam van een roomse prinses voor de eigen school niet kan verdragen. Onverdraagzaamheid is verwerpelijk; onverdraagzaamheid die de vorm van arrogantie aanneemt, is verfoeilijk. Maar waarom een humanist bezwaar zou moeten maken tegen een beetje consequentie in eigen overtuigingen is mij niet duidelijk.

Den Haag
(Van redactiewege verkort.)
H. W. Krop

(Het komt mij voor, dat men door het vernoemen van een school naar een lid van het koninklijk huis, zijn verknochtheid aan dat koninklijk huis tot uiting wil brengen. Waarom zou daarbij de godsdienst van de leden daarvan een rol moeten spelen? Per slot van rekening was prinses Irene ook niet gereformeerd. De naamswijziging houdt volgens mij dan ook in het eenvoudig niet accepteren van een persoonlijke beslissing en dat vind ik onverdraagzaam. Overigens is Tholen zeker geen Abdera; er wonen ook heel verstandige en heel verdraagzame mensen, zelfs leden van het Humanistisch Verbond, heb ik wel eens gemerkt!
R.)

Lezingen voor de radio

29 maart; VARA, 9.45 uur: P. Spigt: „Het feest der zekerheid”.

3 april; VARA, 19.30 uur: derde televisie-uitzending.

5 april; VARA, 9.45 uur: H. Redeker: „Erasmus – mijn tijdgenoot”.

7 april; AVRO, 15.45 uur: L. van Gelder: „Humanistische vorming op school”.

Seksuele voorlichting

Met instemming las ik de reactie van mevrouw Meyer-Bannink op het cursiefje van drie maanden geleden (23-11-'63) „Seksuele Voorlichting”. Zij kreeg van de redactie ongeveer hetzelfde antwoord als de heer Olgers (18-1-'64). Daarin is alleen sprake van een „seksueel vraagstuk”, alsof dit los is te maken van de erotische belevenissen in hun onuitputtelijke verscheidenheid! Heeft de Moeder van het cursiefje haar voorlichting niet te veel willen aanpassen aan

het bevattingvermogen van een zesjarige? Is oprechtheid niet beter? Het jonge kind zal probleemloos van de moeder aannemen, dat het later op eigen wijze zal ontdekken, wat nu nog te moeilijk is om te begrijpen. „Ongedwongen gedachtenwisseling zal niemand schaden” wanneer men zich ervan bewust is, dat het hierbij niet om feiten gaat, maar om diepste menselijke drijfveren.

F. Reddingius-Salomonson

Stijlmijmerij

In lange tijd heb ik het niet gehad over cabaret-groepen in het Verbond. Een paar jaar geleden mocht ik dit stokpaardje van me nog wel eens laten opdraven, maar toen er uit Verbondskringen te weinig – nou, zeg maar geen! – voer voor het beest werd aangedragen, heb ik het maar voorlopig op stal gezet. Voorlopig, want nu gaat de staldeur weer open!

In Amsterdam zijn in de federatie en in een gemeenschap rondom de jaarwisseling namelijk twee cabaretgroepen actief geweest, een Amsterdamse en een geleende uit Hilversum. En dit verheugende verschijnsel is voor mij al genoeg om de zaak weer eens aan te snijden. Bovendien levert het succes van T.V.- en radio-programma's als „Zo is het...”, „Marimba”, „Wissewassen” en andere en de diverse in de theaters optredende cabaretgezelschappen de laatste tijd het overduidelijke bewijs, dat de Nederlander hoe langer hoe meer cabaret-minded begint te worden. En ik heb geen enkele reden om aan te nemen, dat humanisten in dit opzicht geen Nederlander zouden zijn.

Verder is het corps van schrijvers en sprekers in onze kring zo groot, dat er voor gebrek aan goede teksten niet gevreesd hoeft te worden.

Naar buiten optreden is de eerste tijd beslist niet noodzakelijk. Laten we maar eens beginnen ons eigen straatje te vegen en onze kritiek, spot en satire op onszelf te richten. Succes bij voorbaat verzekerd! Want dacht u dat die bekende anatomische afwijking aan bepaalde delen van de voet, die we zo graag bij de „anderen” signaleren, een kwaaltje is waaraan humanisten niet laboreren? Kom, kom! Onlangs hebt u in dit blad van de hand van de Verbondsvoorzitter kunnen lezen, dat ook humanisten wel eens „geergerd” naar de telefoon grijpen als er voor de radio of T.V. een onschuldig grapje over hun „geloof” wordt gemaakt. Er valt heus in eigen parochie – om in stijl te blijven – nog wel wat te doen in dit opzicht.

Het lijkt mij nu bij uitstek iets voor de jongeren om zich op dit gebied te gaan begeven. Niet meteen te hoog grijpen. Een eenvoudig liedje, een sketchje, een gedramatiseerd gedicht of verhaal, een voordracht, een stukje muziek en een vlot persoon, die een en ander op een aardige manier aan elkaar praat. En niet meteen de hele avond willen vullen! Een half uur of drie kwartier is al heel wat hoor voor een beginnende troep.

Nu nog een paar geschikte gelegenheden om de boel op de planken te brengen: de opening of de sluiting van het winterwerk, de familiedag, de landdag, de jaarwisseling e.d.

En tot slot: je hoeft niet per se Wim, Adèle, Toon, Conny of Thijl te heten om ons de spiegel voor te houden!

Ik zie het eerste spotlied op Styliet reikhalzend tegemoet!

Styliet

Een katholiek op de troon van Oranje?

Alles wat zich verdraagzaam noemt, heeft zich gehaast te betuigen, dat men geen bezwaar moet maken tegen de hier als vraag geopperde mogelijkheid. Wie zou er onverdraagzaam willen zijn in ons goede vaderland? De schrijver van het artikel bemerkt niet, dat hij in schijn de quadratuur van de cirkel oplost. Het is namelijk niet mogelijk geloof en politicus uit elkaar te trekken. Doet men dit toch, dan verliest men de realiteit uit het oog en heeft de aangelegenheid voor de humanist niet de minste betekenis meer. Immers wat heeft hij, de humanist, van doen met de vorst bij de gratie Gods? Evenveel dunkt mij als met de putjesschepper: De rechten van de mens gelden van laag tot hoog, moet dit nu nog gezegd worden?

Voor de vorst als zodanig, als politicus dus, behoren de landswetten te prevaleren boven de (soms) daarmede in strijd zijnde kerkelijke wetten, die de katholiek boven alles gaan. Ik herinner aan de katholieke huwelijksopvattingen (ongeldigheid van het wettig huwelijk tussen katholiek en niet-katholiek volgens het kerkelijk recht), onttrekking van kinderen aan het over hen gestelde wettig gezag, overtreding van de bepaling: eerst burgerlijk huwelijk, daarna het katholieke sacrament, overtreding processieverbod. Dit zijn enkele bestaande controversen, naast de algemene voorrang van het kerkelijk recht boven de nationale wet. Maar zelfs als men de bovenstaande geschilpunten bagatelliseert op grond van feitelijke uitzonderlijkheid, komt het belangrijkste punt aan de orde, dat niet naar voren is gekomen, en wel de vraag: Bij welke groep in ons land zijn de rechten van

de mens het veiligst? Bij katholieken of niet-katholieken?

Reeds de sterke verdeeldheid van de niet-katholieken maakt hen minder gevaarlijk, terwijl hun uiteenlopend geestelijk leven alleen kan blijven bestaan bij de gratie der verdraagzaamheid. Zelfs de kerkelijke structuren, die wij hier vinden, zijn sterk individualistisch, het eigen weten is beslissend en men schuwt de afsplitsing niet, waardoor massale fanatieke waanzin niet zo gemakkelijk zijn kans krijgt. Ik weet wel, dan ondanks dit alles het hitlerdom of stalinisme toch onder bepaalde omstandigheden omhoog kan schieten, waaruit men kan zien, dat op de niet-godsdienstige ideeën, de fanatieke energie van de godsdienstige kan overgaan.

De structuur van de katholieke gemeenschap is echter een geheel andere. Er is een wereldomvattende eenheid, die tot de verbeelding der massa spreekt, centraal geregeerd, hetgeen gesymboliseerd wordt in een vlees geworden god, de paus (dit is de imago). De leden dezer kerk worden vanaf de wieg tot het graf in een emotionele mystische sfeer opgevoed en de geschiedenis leert, dat onder stabiele sociologische omstandigheden slechts weinigen zich aan de katholieke dogmatiek kunnen onttrekken.

Voor de objectieve beschouwer is dit dictatuur op psychologische grondslag, die tot een historische verstarring heeft gevoerd, die, dit moet worden toegegeven, door talloze katholieken, ook in ons land, is herkend. Wij moeten echter het resultaat van al die recente activiteiten om hervormingen afwachten.

De conclusie ligt voor de hand: zolang de katholieke gemeenschap zich niet grondig revolutioneert, is een katholiek op de troon voor een niet-katholiek onaanvaardbaar.

Middelharnis

P. Hisschemöller

(Wie verliest de realiteit uit het oog? Degeen die zich op algemene beschouwingen baseert, of degeen die zich beroept op figuren als Kennedy? J. v. P.)

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: **Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bonger, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.**

Tijdelijk Redactiesecretaris:
H. P. Danz, Schieweg 87C, Rotterdam-4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

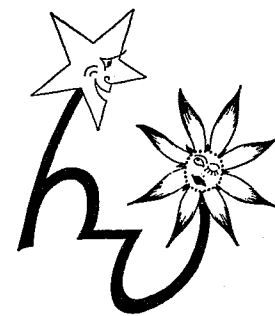
Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50 buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Kan dat wel?

Het hoofdartikel van Van Praag in Mens en Wereld van 29 febr. '64, „Een katholiek op de troon van Oranje?”, is voor mij aanleiding een andere vraag naar voren te brengen: Kan een protestants politicus, die volgens zijn beginselprogramma voorstander is van een troonopvolging op reformatische grondslag, volgens zijn geweten de eed van trouw aan de grondwet afleggen, waarin vrijheid van godsdienst voor de troonopvolging voorkomt?

G. C. J. Kruisinga

„Zo is toevallig Marimba ook niet uit te wissenwassen!”

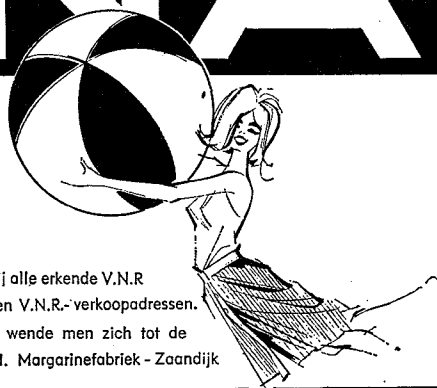
VEGANA

planten margarine

- ★ Vegana is 100% plantaardig.
- ★ Vegana is fijn en zuiver van smaak.
- ★ Vegana wordt bereid uit hoogwaardige, ongeharde vetten en soya-, mais- en zonnebloemolie.
- ★ Vegana bevat een zo hoog mogelijk percentage essentiële vetzuren als bereikbaar is zonder chemische ingreep.
- ★ Vegana is bereid met lecithine. Deze lecithine, samen met de essentiële vetzuren, speelt vermoedelijk een rol bij de voorkoming van hart- en vaatziekten.
- ★ Vegana is te verkrijgen zowel gezouten als ongezouten.
- ★ Vegana wordt tegen de normale prijs verkocht.

Verkrijgbaar bij alle erkende V.N.R. reformhuizen en V.N.R.-verkoopadressen. Voor adressen wende men zich tot de fabrikant: N.H. Margarinefabriek - Zaandijk

ANNONCES

Heer zoekt omgang of samenwonen met dame geestverwante, 55-65 jr in Den Haag of omg. Brieven onder no. MW 94 a/h bureau van dit blad.

Vrouw, 55 jr, met zoon van 17 jr (werkende), wil huishouding verzorgen bij alleenstaande of één groot kind hebbende heer van 60-65 jr. Zakenman of gepensioneerde, met beslist vrolijk karakter, knappe verschijning en in bezit van auto. Geen loon, alleen gezelligheid en goede behandeling. Geen huwelijk. (Liefst

dicht bij zee). Brieven onder no. MW 95 a/h bureau van dit blad.

Gezocht per 1-9-'64 1 (of 2) kamer(s), in Amsterdam (liefst C.), voor 1 (of 2) meisje(s). Brieven onder no. MW 96 a/h bureau van dit blad.

Echtpaar mid. leeftijd b.z.a., de man b.v. als chauffeur of tuinman of hulp op tuinderij en, de vrouw b.v. als hulp in de huishouding, of beiden als beheerder-cantine kindervakantiehuis enz., onverschillig waar, tegen vergoeding inwoning. Brieven

onder nr. MW 97 a/h bureau van dit blad.

Gesch. vrouw met stud. zoon, zoekt kennismaking met heer, ruim middelbaar niveau, leeftijd tot 56 jr, liefst z. v. h. land. Brieven onder no. 98 a/h bureau van dit blad.

Lezer van dit blad, door werkzaamh. veel afwezig, zoekt per 1 mei kamer in A'dam, met gebruik van douche. Brieven onder nr. MW 99 a. h. bureau v. d. blad.

Wie kan G.R. helpen aan woonruimte of bouwgrond in de omge-

ving van Eindhoven? Brieven onder no. MW 100 a. h. bureau v. d. blad.

Welke dame of heer wil met dame, ± 60 jaar, vakantiereisje maken naar Zwitserland, Oostenrijk of elders? Elk voor eigen rekening. Brieven onder no. MW 101 a. h. bureau v. d. blad.

Jong echtpaar, zonder kinderen, b.b.h.h., zoekt woonruimte, in of omgeving van Amsterdam. Wie belt ons eens? No. 020 - 73 27 74, of brieven aan J. de Graaff, Haarlemmermeerstr. 60-I, Amsterdam.

Ook de buitenkerkelijke leden van de Partij van de Arbeid hebben een organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad „VERNIEUWING” onder redactie van Karel Timmerman
Abonnementsprijs f 1,75 per jaar
Een proefnummer wordt U gaarne toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210, Leiden

HULP IN DE HUISHOUDING

Ons humanistisch kinderhuis „Ellinchem” te Ellecom zoekt per 15 juli a.s. een meisje van circa 18-20 jaar, dat er plezier in zou hebben voor kinderen te koken en huishoudelijke werkzaamheden te verrichten. Opleiding aan een huishoudschool of daarmee te vergelijken praktische ervaring is voor deze functie wel gewenst.

Wij bieden een salaris van min. f 280,- per maand afh. van leeftijd en ervaring; 4 % vakantietoelage, 18 werkdagen vakantie, een 5-daagse werkweek en een sfeer, waarin het prettig werken is.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen over opleiding en ervaring ziet de directeur graag tegemoet.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.

MASSAGE IS GEEN OVERBODIGE LUXE!

Voor dit doel heb ik een inklapbare massagetafel laten maken, zodat RELAX MASSAGE aan huis mogelijk is. Prima ref. Woensdag, donderdag en zaterdag behandeling in het GOOI ook 's avonds.

Masseur, Yoga-Therapist F. van Beek, SARPHATIPARK 44, Telefoon 73 39 48, Amsterdam.

**Humanistische Stichting
Socrates** Oudegracht 152, Utrecht

Landdag Socrates

Op 10 mei a.s. zal op deze landdag het onderwerp:

**GEESTELIJKE VORMING
EN GEESTELIJKE VERZORGING**
aan de orde worden gesteld.

Sprekers: Dr. L. v. Gelder, Badhoevendorp; P. A. Pols, Amersfoort. Voorzitter: Dr. P. Thoenes, Leiden. Plaats: Conferentie-oord „De Tempel” te Overschie. Aanvang: 11.00 uur. Einde: 16.15 uur.

„De Tempel” is bereikbaar met bussen van de W.S.M. van de stations Delft en Rotterdam af.

Vertrek stations: 10.30 uur. Vertrek „De Tempel”: 16.30 uur.

Kosten f 3,50 per persoon. Donateurs en contribuanten „Socrates” f 1,25. Koffie en thee inbegrepen. Lunch f 3,25 (niet verplicht).

Aanmelding: Secretariaat Humanistische Stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht. Giro no. 58.22.93. Tel. 030-10163 en 29563. Wij verzoeken u het verschuldigde vooruit per giro te betalen.